

CENTER FOR SPECIAL EDUCATIONAL SUPPORT: DEVELOPMENT STRATEGY

Snezhana H. Nikolova, Bonka D. Vasileva, Snezhana S. Veleva

ABSTRACT: This article is devoted to the new status of special schools in Bulgaria, which, under the Pre-school and School Education Act of 2015, are accredited as centers for special educational support. We present a Strategy for the Development of a Specific Center for Special Educational Support - HELA Center in Novi Pazar. Attention is also drawn to the need to build an inclusive environment so that each child develops optimally its capacity. Today, more than ever, attention should be paid to identifying the opportunities and strengths of children with special educational needs, to apply inclusive pedagogical practices so that these children feel valued, respected and understood.

KEY WORDS: Center for special educational support, children with mental retardation, children with multiple disabilities, inclusive environment, development strategy

Изследването е финансирано по вътрешноуниверситетски проект № РД-08-128/07.02.2018 г. на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

Едно от най-значимите права на децата е правото им на образование. „Ние като общество им дължим възможността да живеят и се развиват, да се обучават, възпитават и разкриват своя потенциал като пълноценни граждани на обществото. Тези идеи са залегнали в новата образователна политика на Министерството на образованието и науката към децата със специални образователни потребности, голяма част от които са децата с умствена изостаналост. Те намират израз в редица нормативни документи и актове като: Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015 г.); Закон за предучилищното и училищното образование (2015 г.); Закон за интеграция на хората с увреждания; Наредба №1 от 23.01.2009 г. за обучението на деца и ученици със образователни потребности и/или с хронични заболявания; Наредба за изменение и допълнение на Наредба № 1 от 2009 г. от 04.08.2015 г. за обучението на деца и ученици със образователни потребности и/или с хронични заболявания; Наредба за приобщаващото образование (2017 г.); национални планове, програми и стратегии за интегриране на децата и хората с различни увреждания” [3].

С влизането в сила на Закона за предучилищно и училищно образование (2015) се прекрати дългогодишното съществуване на помощните училища, в които се обучаваха деца с умерена и тежка умствена изостаналост и множество увреждания. В преходните и заключителните наредби в § 13. (1) се постановява: „В срок до една година от влизането в сила на закона помощните училища се преобразуват в държавни и общински центрове за специална образователна подкрепа със заповед на министъра на образованието и науката, издадена при условията и по реда на глава осемнадесета, раздел I” [6].

„Приобщаващото образование е процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността [пак там: 6]”. Тази подкрепа се осигурява не само от общообразователните институции. Законът дава право Центровете за подкрепа на личностното развитие да организират дейности, подкрепящи приобщаването,

обучението и възпитанието на децата и учениците, както и дейности за развитие на техните интереси и способности. Според дейността си, центровете за личностно развитие са за:

- ✓ превантивна, диагностична, рехабилитационна, корекционна и ресоциализираща работа с деца и ученици;
- ✓ ресурсно подпомагане на деца и ученици със специални образователни потребности;
- ✓ педагогическа и психологическа подкрепа;
- ✓ прилагане на програми за подкрепа и обучение за семействата на децата и учениците с увреждания.

Центровете за специална образователна подкрепа са също центрове за личностно развитие. Те са държавни и общински и устройството и дейността им се уреждат с правилник, който е издаден от министъра на образованието и науката. В тях може да се извършват гореизброените дейности, а също така и:

✓ обучение на деца и ученици по т. 1 в задължителна предучилищна и училищна възраст и професионално обучение за придобиване на първа степен на професионална квалификация и/или за придобиване на квалификация по част от професия [чл. 49: ЗПУО].

В Общите положения на Наредбата за приобщаващо образование (Обн. – ДВ, бр. 86 от 27.10.2017 г.) се уточнява държавният образователен стандарт за приобщаващо образование. Той определя условията и реда за обучение на деца и ученици в център за специална образователна подкрепа.

Ще представим новата визия на един от центровете за специална образователна подкрепа, който е пример за успешна трансформация от помощно училище към институция, предоставяща подкрепа на деца със специални образователни потребности и на техните семейства.

Център за специална образователна подкрепа „ХЕЛА“ – гр. Нови пазар е продължител на Помощно училище „Станата“ – специално училище от интернатен тип, което отваря врати през 1965 г. От създаването си до 1994 г. училището се намира в местността „Станата“. В началото на учебната 1994-1995 г. училището е преместено в гр. Нови пазар. До 2004 г. се осъществява прием на ученици от I до VIII клас. От учебната 2005-2006 г. в училището се осъществява прием по професия „Работник в заведенията за хранене и развлеченията“ по специалност „Работник в производството на кулинарни изделия в заведенията за хранене и развлеченията“. Срокът на обучение в две години.

От 2004 г. в училището се обучават ученици с множество увреждания от шест общини: Нови пазар, Каспичан, Никола Козлево, Каолиново, Млада гвардия, Шумен.

Със заповед на министъра на образованието и науката Помощно училище „Станата“ е преобразувано в Център за специална образователна подкрепа (ЦСОП) „ХЕЛА“ – гр. Нови пазар. Центърът си поставя амбициозната задача да продължи да поддържа добрата материална база, да я обогатява непрекъснато и да се утвърди като институция, която в максимална степен оказва най-добрата обща и допълнителна подкрепа за деца със специални образователни потребности.

В ЦСОП „ХЕЛА“ – гр. Нови пазар е изградена достъпна архитектурна среда и са разкрити нови кабинети. Обзаведени са кабинет по готварство, сензорна зала, кабинет за рехабилитация, логопедичен кабинет, психологичен кабинет, зала по психомоторика, зала за релационна психомоторика и релаксиращи игри, кабинет „Майсторани“, кабинет „Социален свят“, кабинет по музикотерапия, кабинет по арт терапия. През м. септември 2016 г. отваря врати кабинет по медиация.

Облагородено е дворното пространство, където са ситуирани кътове за отдих и занимания, класна стая на открито. Изградена е площадка с люлки за деца с двигателни увреждания, пързалки, тунели и други съоръжения за игри.

ЦСОП „ХЕЛА“ предлага закуска и обяд за всички ученици, както и безплатен транспорт от дома до центъра и обратно.

Педагогическият персонал е висококвалифициран. Всички педагогически специалисти са специални педагози с образователно-квалификационна степен „бакалавър“ или „магистър“. Наред със специалните педагози, в центъра работят следните специалисти: логопед, психолог, арт и трудотерапевт, социален педагог и рехабилитатор.

Организирано е „Училище за родители“, като семействата са привлечени като ко-

терапевти в образователния процес. Усилията на екипа са насочени към това, този процес да се развива и разширява, като се включват и нови подходи в тази насока. Психологът се среща със семействата на децата посещаващи центъра. Някои от тези семейства имат смелостта да споделят страховете, болката, очакванията и надеждите си.

И.Петров (2010) условно обособява три основни категории семейства, в които има дете с увреждане:

- ✓ Семейства, в които след появата на увреждането и поставянето на диагнозата на детето, независимо от ситуацията се постига адаптация (семейна и социална) към новата реалност.
- ✓ Семейства с амбивалентно поведение, в които независимо от подкрепата и усилията на специалистите, не се формират адекватни представи за състоянието на детето и неговите възможности за развитие.
- ✓ Семейства, в които се смесват описаните по-горе ситуации, но преобладават отклонения във вътрешносемейната и извънсемейната адаптация (Z.Matejsek, И.Левченко, О.Проходко, 2001).

Взаимоотношенията в семействата на деца с увреждания са изключително сложни. В последните десетилетия те се превръщат в един от актуалните проблеми, който може да бъде разглеждан от различни гледни точки – социална, медицинска, правна, психотерапевтична, педагогическа рехабилитация, качество на живот на детето и пр. Независимо от това как семейството се справя с появилия се проблем, неговият психичен статус е особено обременен. Майките на деца с увреждания изпитват силни негативни чувства – вина, срам, непълноценност, страх. При тежки нарушения в развитието на детето, процентът на разводите е много по-висок.

Раждането на дете с тежко нарушение в развитието създава трудна житейска ситуация в семейството, променя обичайното му функциониране и го изправя пред сериозни предизвикателства (И.Петров, 2011). Но при цялата тази сложна ситуация е много важно за родителите да разберат чувствата и емоциите, които те изпитват, да осъзнаят, че те не са сами и могат да вземат конструктивни решения и действия по отношение на своето дете, че има институции и специалисти, които могат да им окажат подкрепа и да им помогнат.

Основните цели на консултирането на родителите и членовете на семейството, независимо дали по време на рутинна визита или в по-екстензивна семейна среща, включват:

- ✓ развиване на доверителен контакт със семейството; познаване на всеки член; приспособяване към стила на общуване на общуване на семейните членове; създаване на обстановка, в която всеки член ще се чувства подкрепен и в безопасност.
- ✓ организиране на групата (родители – специалисти), така, че комуникацията да е чиста; да се да се установят конкретни, взаимни и достижими цели на интервюто (консултирането);
- ✓ идентифициране на силните страни, ресурсите и подкрепата, с които разполага семейството;
- ✓ установяване на план, който позволява на семейството да работи с екип от съответни специалисти за справяне с проблема.

През настоящата учебна година педагогическият персонал в Центъра премина обучение за работа с родители на тема: „Разработване и прилагане на програми за подкрепа и обучение на семействата на деца и ученици със СОП“. Изясниха се факторите, които определят ефективна комуникация между специалисти и родители – проявен интерес, загриженост, топло отношение и отзивчивост. Установи се, че най-честата критика на родителите засяга взаимоотношенията с лекарите и специалистите, работещи с детето им. Тези взаимоотношения често имат драматичен ефект върху изпълнението на инструкции и върху придържането към интервенцията (подпомагането). Всъщност, без ефективно общуване и доверие усилията и на двете страни няма да имат необходимия ефект, защото в комуникативния процес се обменя важна информация, изграждат се отношения на взаимно разбиране и партньорство. Независимо от новите технологични предизвикателства на XXI век, родителите винаги ще търсят контакти с професионалисти, от които ще очакват човешко общуване и разбиране, съчувствие, съпричастност и подкрепа.

Целта е семействата да се подкрепят професионално и да разбират, че не са сами с болката, емоциите и преживяванията си.

Идеята за партньорство наложи специалистите от ЦСОП „ХЕЛА“ да си задават въпроси за начините, по които предлагат помощ на семействата. В зависимост от конкретния казус специалистите подбират и средствата за общуване с родителите могат да са под формата на:

- ✓ родителски срещи;
- ✓ консултации;
- ✓ телефонен разговор;
- ✓ он-лайн общуване;
- ✓ посещения, празници;
- ✓ обратна връзка от родител.

„По време на родителските срещи и консултации специалистите (специални педагози, психолози и др.) спазват следните правила за общуване:

- ✓ Отдайте цялото си внимание на говорещия.
- ✓ Перифразирайте изложените от родителя проблеми.
- ✓ Признайте чувствата на говорещия.
- ✓ Не влизайте в спор – никой не печели.
- ✓ Пазете егото на родителя.
- ✓ Дискутирайте проблемите един по един.
- ✓ Слушайте”[4].

Родителите трябва да си тръгнат с усещането, че някой ги е разбрал и им е помогнал да изградят стратегия за справяне.

Един от подходите, прилаган от специалистите е семейно ориентираният подход – комплекс от начини, които признават способността и компетенциите на семействата; засилва техните връзки с поддържащите мрежи; уважава техните права да вземат решения. Семейно ориентираният подход разглежда семействата като основни „агенти” на промяната в техните деца. Ролята на специалистите е да подпомагат семейните нагласи, цели и дейности, така, че семействата да могат да подкрепят по-добре децата си. Специалистите се стремят да съдействат на родителите в стремежа им за промяна в начините, по които родителите и всички членове на семейството се адаптират към специалните потребности на детето в ежедневието, като възможно най-много се ограничи семейния разпад. Родителите и членовете на семейството се подпомагат за да посрещнат нуждите на детето по най-добрия начин, без да пренебрегват своите собствени потребности. Целта е детето да има оптималното качество на живот, както чрез терапия, рехабилитация, така и чрез превенция на други проблеми. Предоставя се информация за ресурси, която е лесно да се обясни и се помага на родителя да разбере какво се случва, за да знае той какво може да направи. Помага се на родителя да се справи със своята ситуация, на база неговите потребности. Специалисти и родители работят съвместно и обменят знания.

Основна форма за подкрепа на родителите на деца с проблеми е семейното консултиране. То се осъществява от психолози или психотерапевти, обучени в работата със семейства и предполага специална професионална подготовка. Помощта, която родителите могат да получат по време на консултациите е ориентирана към подобряване на техните комуникативни умения и промяна в утвърдените модели на общуване. На тези консултации има възможност да се овладеят различни техники за намаляване на стреса, вземане на решения и преодоляване на конфликти. Консултацията с психолог със сигурност ще им помогне да се справят с изпитваните чувства на гняв, вина, тревожност.

Едно от важните условия за успешно развитие на учениците със специални образователни потребности е наличието на желание у родителите да се включат в процеса на усвояване на нови знания и затвърждаване на наученото от техните деца.

Консултирането на родителите със специалистите от центъра се отнася до:

- ✓ най-подходящите подходи за работа у дома;
- ✓ дозиране на заниманията, нуждата от почивка;
- ✓ редуване на видовете задачи, сортирането им по сложност;
- ✓ начините за проверка на реалните знания;
- ✓ стратегиите за по-лесно овладяване на материала;
- ✓ критерии, по които да се оценяват постиженията на детето;
- ✓ подходящи модели на общуване в семейството и др.;

- ✓ здравословно хранене, рехабилитация и спорт.

ЦСОП „ХЕЛА“ работи в тясно сътрудничество с останалите институции, които също работят с деца и ученици със специални образователни потребности, както на територията на община Нови пазар, така и на територията на съседните общини. Това са:

- ✓ Общинска администрация – включване на семействата на учениците със специални образователни потребности в проекти и програми за грижа и подкрепа в семейна среда – личен асистент за деца с увреждания. Изготвяне на документация от страна на центъра /екип от специалисти – социална оценка на потребностите на ученика, психолого-педагогическа характеристика и др., необходими документи за включване на семейството в социалната услуга.
- ✓ Дневен център за деца с увреждания „Къщичката“, гр. Нови пазар – осигуряване на присъствието на учениците от центъра до социалната услуга след края на учебните часове, по график, определен от приемащата институция.
- ✓ Отдел „Закрила на детето“ – съвместна работа на родители, екип и социалните работници от отдела в подкрепа на учениците със СОП.
- ✓ Семейно консултативен център – съвместна работа на екипите на центровете в подкрепа на семействата в риск, превантивни дейности за предотвратяване на изоставянето на ученици с увреждания.
- ✓ Общински детски комплекс – педагозите на центъра информират и консултират родителите за възможностите за включване на децата им в кръжочни форми, подходящи за учениците със СОП. ЦСОП „ХЕЛА“ предоставя материалната си база за провеждане на кръжочни форми на ОДК при необходимост.
- ✓ Център за обществена подкрепа – подкрепа и консултиране на екипите и приемните родители по въпросите на отглеждане на децата, адаптирането в училищна среда и в семейството.

Важен фактор за гаранция на качествено образование е непрекъснатото повишаване квалификацията на педагогическите специалисти и превръщането ѝ не само в право, но и в задължение /чл.219, ал.1, т.5 и ал.2, т.4 от ЗПУО/. В ЦСОП „ХЕЛА“ квалификацията и кариерното развитие на педагогическите специалисти се реализира чрез обучения по специализирани международни и национални програми и повишаване на компетентностите на конкретния педагогически специалист. Търси се път за професионалното му развитие, адекватно на националната, регионалната, общинската и образователна политика на центъра. То е насочено и към напредъка на децата и учениците. Очакванията са тези политики и мерки за кариерно развитие на педагогическите специалисти да благоприятстват атестацията им като оценка на съответствието на дейността им с постигнатите резултати.

Промените в образователната политика след влизане в сила на новия Закон за предучилищното и училищното образование (2015 г.) и Държавните образователни стандарти налагат актуализация на четиригодишната Стратегия за развитие на ЦСОП „ХЕЛА“ (чл.263, ал.1, т.1 от ЗПУО) за периода 2016-2020 г. Тя е изготвена от ръководния екип на центъра и е съобразена с националната и регионална политика в сферата на образованието. Приоритетите отчитат специфичните особености и традиции на училищната образователна среда и представят вижданията на ръководството на центъра за качествено образование според Стандарта за управлението на качеството в институциите (чл.22, ал.2, т.15 от ЗПУО) и образователните принципи и цели, заложи в текстовете на ЗПУО (чл.3 и чл. 5 от ЗПУО 2015 г.).

Екипът на центъра поема отговорност да провежда училищна политика на партньорство в образователния процес, в която водеща роля имат учениците и учителите, директорът и другите педагогически специалисти, както и родителите като заинтересовани страни. (2, ал.2 и 4 от ЗПУО). Налице е стремеж за осигуряване на интелектуално, емоционално, социално, духовно-нравствено и физическо развитие и подкрепа на всяко дете и на всеки ученик в съответствие с възрастта, потребностите, способностите и интересите му.

МИСИЯ: Превръщането на ЦСОП „ХЕЛА“ в модел на съвременен Център за специална образователна подкрепа, с високо качество на образованието – с прилагане на адекватни методи за обучение на ученици със специални образователни потребности, наличие на отговорен знаещ и можещ мултидисциплинарен екип, отлична подкрепяща среда, добри междуинституционални отношения на подкрепа и сътрудничество.

ВИЗИЯ:

1. ЦСОП „ХЕЛА“ ще запази традициите на най-добрата институция, оказваща подкрепа на деца и ученици със СОП.

2. От 2017-2018 учебна година се развива като Център за специална образователна подкрепа, който обучава и възпитава ученици със специални образователни потребности. Центърът извършва диагностична, рехабилитационна, корекционна и терапевтична работа с деца и ученици, за които оценката на регионалния център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование е установила, че съобразно образователните им потребности може да се обучават в център за специална образователна подкрепа при условия и по ред, определени в държавния образователен стандарт за приобщаващото образование; педагогическа и психологическа подкрепа; прилагане на програми за подкрепа и обучение за семействата на децата и учениците със специални образователни потребности; обучение на деца и ученици със СОП в задължителна предучилищна и училищна възраст и професионално обучение за придобиване на първа степен на професионална квалификация и/или за придобиване на квалификация по част от професия.

3. Постигането на качествен образователен процес се реализира с помощта на висококвалифицирани педагози, които имат съвременен мислене и могат успешно да приложат стандартите на новия ЗПУО.

4. Разработват се съвременни програми в съответствие с потребностите и интересите на учениците.

5. Прилагат се различните форми на обучение, заложи в новия ЗПУО, за да се отговори на потребностите и да се даде достъп до образование, както и за да се предотврати преждевременно отпадане и ранно напускане на центъра.

6. Продължава да се изгражда и модернизира учебната база за постигане на заложените в мисията на Центъра приоритети.

7. С цел да отговорим на изискванията за създаване на приобщаващо и подкрепящо образование, осигуряваме екип от висококвалифицирани специалисти: специални педагози, психолози, логопед, рехабилитатор, арт и трудотерапевт, социален педагог. Екипът осъществява обща и допълнителна подкрепа на деца и ученици със специални образователни потребности.

8. Ръководим се от Етичен кодекс на ЦСОП „ХЕЛА“.

9. Продължаваме осъществяване на целодневна организация на учебния процес при предварително заявено желание на родителите като инструмент за превенция на отпадане от центъра, за осигуряване на специализирана помощ и удовлетворяване на потребности и интереси.

10. В следващия 3-годишен период ще продължим да изграждаме навици за здравословен начин на живот, като запазваме целодневната медицинска грижа, както и традиционните форми на предходните проекти: „Училищно мляко“, „Училищен плод“, „Топъл обяд“, „Move week“, както и ще се включим в нови такива.

ЦЕЛИ:

ЦСОП „ХЕЛА“ си поставя два вида цели – **стратегически и оперативни.**

Стратегически цели:

- ✓ Поставяне на ученика в центъра на цялостната педагогическа дейност в ЦСОП „ХЕЛА“.
- ✓ Повишаване авторитета на институцията чрез изграждане на единна и ефективна система за управление, която да осигури високо качество на образованието на деца и ученици със специални образователни потребности и да повиши нейния авторитет, като я утвърди като търсена и конкурентноспособна.
- ✓ Използване на различни форми за мотивиране на персонала.
- ✓ Обогастване на материалната база и допълнително финансиране.

Оперативни цели:

Оперативна цел 1 – *Разработване и утвърждаване на единна и непротиворечива система за ефективно управление на институцията.*

Тук са заложи няколко вида дейности. Чрез първата се осигурява качеството на образованието чрез квалификация на персонала по въпросите на образователната реформа и

адаптирането на политиките към новите образователни цели; актуализация на вътрешните нормативни актове спрямо промените в нормативната база на национално ниво; изграждане на система за качество, включваща създаване на координиращ екип за подкрепа за личностно развитие на ученика. Дейност 2 се отнася до инвестиции в образованието – възможност за участие в национални, европейски и международни програми и проекти, а също и разработване на училищни проекти. Дейност 3 има отношение към квалификацията на персонала: нагласи и потребности от квалификация; план за квалификационна дейност; практическо приложение на добрия педагогически опит; споделяне на ефективни практики и пр. останалите две дейности имат отношение към нормативното осигуряване и към персонала – политики за сътрудничество, правила за делегиране на права и др.

Оперативна цел 2 – *Изграждане на механизъм за адаптиране на ученика към училищната среда.*

Тук заложените дейности са две. Първата се отнася до индивидуалната среда на ученика. Разработени са мерки за адаптиране на учениците към образователната среда в центъра: оценка на риска на физическата среда; система за видеонаблюдение; сътрудничество с външни партньори и пр. центърът си поставя амбициозната задача за осигуряване на условия за интерактивно учене – чрез разработване на различни образователни материали и създаване на условия за гъвкаво прилагане, изменение и адаптиране методите на преподаване от страна на учителите с оглед постигането на по-добри резултати от ученето.

Дейност 2 е Изграждане на центъра като социално място. Като част от реализацията на тази дейност е проведеното в края на настоящата учебна година обучение на персонала на центъра на тема: Обща и допълнителна подкрепа на ученици със специални образователни потребности. Едновременно с това се работи и по програма за превенция на ранното напускане от образователната среда; за определяне на правила за медиация, за превенция на тормоза и насилието, за разрешаване на конфликти.

За да се популяризират дейностите в ЦСОП „ХЕЛА“ се провежда политика по разпространяване на информация – чрез интернет страница, портфолия на учители и други специалисти, медийна политика и др.

Оперативна цел 3 – *Управление на образователно-възпитателния процес чрез внедряване на ефективна система за обучение и учене, ориентирана към мислене.*

Към дейност 1 – учебна дейност, се предвиждат разработване и въвеждане на модели за подготовка и планиране на уроци и корекционни занятия, съобразени с индивидуалните особености на учениците и с техните потребности. Залегнало е планиране и използване на ИКТ в учебната работа – самостоятелно разработване на мултимедийни и електронни уроци, работата с интерактивно съдържание в мултимедийна и електронна среда, интерактивен подход на обучение.

Изграждане на позитивни взаимоотношения ученик – учител; ученик – ученик е следващата заложена дейност. Много важно е да се изградят отношения на партньорство между учителите и учениците. Това ще доведе до подкрепа на личностно развитие на всеки ученик, до изграждане на позитивен организационен климат в групата.

Набелязани са дейности по:

- ✓ осигуряване на обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие на учениците;
- ✓ осигуряване на индивидуално консултиране по проблеми, свързани с тяхното поведение и взаимоотношенията с връстници, родители и учители.
- ✓ осигуряване на условия за участие в проектни дейности за формиране на знания, учения и нагласи за здравословен начин на живот;
- ✓ екологично възпитание чрез проектни дейности и др.

Следващата дейност – повишаване на резултатите от обучението, кореспондира с предишната. Тук е заложено организиране на допълнително обучение, перманентно консултиране на учениците и др.

Към тази цел са предвидени и дейности като: Оценяване и самооценяване, Надграждане на знания и умения и Постигане на високи педагогически постижения.

Оперативна цел 4 – *Изграждане на политики за възпитание и социализация на учениците.*

Според редица учени, за социалното развитие на децата със специални образователни потребности значение имат различни компоненти, като например:

- ✓ какво време детето прекарва в учебното заведение;
- ✓ до каква степен средата в помещението, в което се намира детето, е комфортна за него;
- ✓ доколко и как детето участва в учебния процес – в различните педагогически ситуации, уроци и други дейности;
- ✓ има ли и какви са отношенията на детето с останалите деца (децата в норма);
- ✓ как и кой подпомага детето в процеса на обучение.

Отговорите на тези въпроси дават възможност за разгръщане на потенциала на децата със специални образователни потребности за приобщаването им в групата или в класа.

В Стратегията са формулирани две дейности. Първата е Реализация на политики и мерки, свързани с възпитанието и социализацията на децата. Предвижда се разработване на план за възпитателна дейност, за различни форми на извънкласна и извънучилищна дейност.

Втората дейност е Инициативи по основни направления на възпитателната дейност. Тези инициативи са следните:

- ✓ Планиране и реализация на дейности за преодоляване на агресията;
- ✓ Превантивна, диагностична, рехабилитационна, корекционна и ресоциализираща работа с деца и ученици;
- ✓ Педагогическа и психологическа подкрепа;
- ✓ Създаване на подкрепяща среда за деца и ученици, склонни към насилие и агресия;
- ✓ Ранно откриване на ученици с асоциално поведение и предприемане на съответните мерки за работа с тях и семействата им;
- ✓ Индивидуално консултиране на ученици по проблеми свързани с тяхното поведение, с взаимоотношенията с връстници, родители, учители или с психичното, личностното и интелектуалното им развитие;
- ✓ Реализиране на дейности за формиране на знания и умения за здравословен начин на живот;
- ✓ Реализиране на дейности за екологичното възпитание на учениците;
- ✓ Реализиране на дейности за възпитание в национални и общочовешки ценности;
- ✓ Ритуали в училищния живот.

Оперативна цел 5 – *Партньорство и сътрудничество. Разработване и утвърждаване на система от специални мерки за партньорство, създаваща социална ангажираност и отговорности на педагогическите специалисти при работа с родители, ученици и общественост.*

Набелязани да мерки по двата типа партньорства – между преките участници в образователния процес и външно партньорство. Замислени са специални мерки за партньорство, създаващи социална ангажираност и отговорности на педагогическите специалисти при работа с родители, ученици и общественост. Наред с това е заложено взаимодействие с институциите в системата на образованието, териториалните органи на изпълнителната власт, органите за местното управление: висши училища, община Нови пазар и РУО – Шумен, с Агенцията за закрила на детето и структурите на полицията, с местната общественост.

Сътрудничеството със социални партньори е особено важно при разработване на концепции за функционирането на центъра. Предложения, мнения, становища се търсят и от родителската общност.

За да е ефективна Стратегията е разработена на базата на SWOT анализ на силните и слабите страни на ЦСОП „ХЕЛА“ и установените потребности в сферата на качеството на образователно-възпитателния процес. Спазени са принципите на законосъобразност, всеобхватност, прозрачност, обратна връзка, приемственост и равнопоставеност.

Образователните потребности на децата са многообразни. Това обстоятелство, наред с индивидуалните особености на всяко дете налагат да се търсят и прилагат приобщаващи политики за премахване на сегрегацията в училище и обществото. Независимо от това, дали детето ще се обучава в общообразователна среда или в център за специална образователна подкрепа или специално училище е нужно ударението да се постави върху качеството на обучението и образованието, осигурени му от подходяща подкрепяща среда. ЦСОП „ХЕЛА“ –

гр. Нови пазар е институция, предлагаща обучителна, възпитателна и корекционна услуга по критерии, съобразени с новата мисия на съвременното образование.

References:

1. Petrov, I., (2010): *Diagnostika na vsaimootnosheniyata v semeystva s detsa s tezhki narusheniya v razvitiето* (I chast) (Diagnosis of relationships in families with children with severe developmental disorders). // Spetsialna pedagogika, №3 pp. 44-53.
2. Petrov, I., (2011): *Diagnostika na vsaimootnosheniyata v semeystva s detsa s tezhki narusheniya v razvitiето* (II chast) (Diagnosis of relationships in families with children with severe developmental disorders). // Spetsialna pedagogika, №1 pp. 10-17.
3. Nikolova, S., (2018): *Sotsialното razvitie na detsa s umstvena izostanalost v priobshavashta sreda* (Social development children`s with mental retardation in inclusive envrionment).// traveling seminar "Innovations in Education" (Edirne - Canakkale - Didim) held from 27 April to 4 May, 2018, www.sociobrain.com, Issue 45, May 2018, pp. 193–200.
4. Nikolova, S., Velevaq S., (2015): *Komunikatsiya sas semeystvata na detsa sas spetsialni obrazovatelni potrebnosti* (Communication with families of children with special educational needs) // Pedagogicheski novosti, №1 pp. 108-116.
5. https://www.mon.bg/upload/4148/nrdb_priobshavashto_271017.pdf
6. https://www.mon.bg/upload/12190/zkn_PUObr_180717.pdf

Snezhana Nikolova
Professor, PhD
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: s.nikolova@shu.bg

Bonka Vasileva
Director of a Public Support Center in Novi Pazar
e-mail: buba.np@abv.bg

Snezhana Veleva
PhD student
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: sneja.veleva@abv.bg